27/01/2019

Και εγένετο ταυτότητα και εθνικό κράτος

/ Γνώμες

Του Σεβ. Μητροπολίτου Αρκαλοχωρίου κ. Ανδρέα/ Καθηγητού Τμήματος Θεολογίας ΑΠΘ

Η πορεία προς τη διαμόρφωση και οριοθέτηση της εθνικής συνείδησης, αλλά και της συγκρότησης του έθνους κράτους, είναι πολυεπίπεδη, πολυδιάστατη και επώδυνη. Επηρεάζεται από ποικίλους, κάποτε μάλιστα και αστάθμητους παράγοντες, οι οποίοι μπορούν να καθορίσουν την τελική έκβαση της απώλειας ή της διαμόρφωσης μιας ταυτότητας.

Προϋπόθεση για τέτοιες αναλύσεις και προσεγγίσεις, αποτελεί η βούληση για ιστορική γνώση και ενημέρωση. Αυτό όμως σημαίνει αυτογνωσία των ελλείψεών μας, για να μη ταλαιπωρείται στενάζουσα η ιστορία, μεταξύ αμάθειας και ημιμάθειας ή, το χειρότερο, να μεταβάλλεται σε ιδεολογικό όχημα συνθηματολογίας και φανατισμού. Όλα τα παραπάνω δε σημαίνουν ότι τα ιστορικά δρώμενα μπορούν να έχουν μια μόνο ερμηνεία, ούτε και αναιρούν το υπό του Αρχιεπισκόπου Ιερωνύμου λεχθέν, ότι την ιστορία γράφουν οι εκάστοτε νικητές.

Αντιθέτως, γίνεται κατανοητή η εκρηκτικότητα των ιστορικών μηχανισμών.

Για τα καθ' ημάς, την Ελλάδα και τους Έλληνες, με τη δυναμική ποικιλομορφία του ιστορικού μας παρελθόντος, του οποίου το μεγαλύτερο μέρος βρίσκεται μεταξύ λήθης και λήθαργου, όπως για παράδειγμα η ποντιακή διάλεκτος ή η ιστορία της αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας, για τον πολιτισμό μας, με τους πακτωλούς των ιστορικών εκφράσεων, κατά γεωγραφική περιοχή εγκαταβίωσης του Ελληνισμού στα Βαλκάνια και τη Μ. Ασία, θα έλεγα ότι ίσως και να είναι κατανοητή η δυσκολία συμφιλίωσης με τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και συνείδησης των γειτόνων μας *«Στα Βόρεια της Μακεδονίας»*, όπως προφητικά το 1992 είχε ονομάσει το βιβλίο του ο καθηγητής μας Ι. Ταρνανίδης, προσεγγίζοντας τα εκεί διαδραματιζόμενα μιας αδύναμης εθνογένεσης και εθνικής ταυτότητας, με θερμοκοιτίδα και τιτοϊκή καισαρική τομή.

Τρία κείμενα, της Πηνελόπης Δέλτα, του Στρατή Μυριβήλη και τα Απομνημονεύματα του Παύλου Μελά από τη Ναταλία Μελά, περιγράφουν στις αρχές του 20ου αιώνα τα αισθήματα και τις διαθέσεις των σλαβόφωνων της Μακεδονίας.

«Ήταν ένα κράμα όλων των βαλκανικών εθνοτήτων τότε η Μακεδονία. Έλληνες, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Σέρβοι, Αλβανοί, χριστιανοί, μουσουλμάνοι, ζούσαν φύρδην μίγδην κάτω από το βαρύ ζυγό των Τούρκων. Η γλώσσα του ήταν ίδια, μακεδονίτικη, ένα κράμα και αυτή από σλαβικά και ελληνικά ανακατωμένα με λέξεις τούρκικες» (Πηνελόπη Δέλτα, *Στα Μυστικά του Βάλτου*).

«Αυτοί εδώ οι χωριάτες, πού τη γλώσσα τους την καταλαβαίνουν περίφημα οι Βουργάροι και Σέρβοι αντιπαθούνε τους πρώτους γιατί τους πήρανε τα παιδιά τους στο Στρατό. Μισούν τους δεύτερους που τους κακομεταχειρίζουνται για Βουργάρους. Και κυττάνε με αρκετά συμπαθητική περιέργεια εμάς τους περαστικούς Ρωμιούς επειδή είμαστε οι γνήσιοι πνευματικοί υπήκοοι του Πατρίκ, δηλαδή του «Ορθόδοξου Πατριάρχη της Πόλης». Γιατί η ιδέα του απλώνεται ακόμα, τυλιγμένη μέσα σε μια θαμπή μυστικοπάθεια πολύ παράξενη, πάνου σ΄ αυτό τον απλοϊκό χριστιανικό κόσμο. Έπειτα οι τάφοι των παλιώ τους προεστών έχουνε πάνω στις πέτρες σκαλισμένα Ελληνικά γράμματα. Τα ίδια γράμματα είναι που' ναι γραμμένα πάνω στα σκεβρωμένα κονίσματά τους, και στα παλιά εκκλησιαστικά βιβλία των εκκλησιώ τους. Ως τόσο δε θέλουν να ΄ναι μήτε 'Μπουλγκάρ' μήτε 'Σρρπ' μήτε 'Γκρρτς'. Μονάχα Μακεντόν Ορτοντόξ». (Στρατή Μυριβήλη, Η ζωή εν τάφω).

«Ωμίλησε μακεδονικά ο Κώτας... θα σου κάνω μια μικράν περίληψην του λόγου τον οποίο εξεφώνησα προ της Μακεδονικής αυτής βουλής για να γνωρίζεις υπό ποιον πνεύμα ομιλώ εις του αδελφούς μας». (

Ναταλία Μελά, *Απομνημονεύματα Παύλου Μελά*).

Για την Πηνελόπη Δέλτα, το Στρατή Μυριβήλη και το Παύλο Μελά, ήταν αδιανόητο τα παραπάνω κείμενα, στα μέσα του 20ου αιώνα, να αποτελέσουν ψήγματα, ψηφίδες ή στοιχεία βοηθητικά στη σύνθεση εθνικής ταυτότητας. Πολύ περισσότερο βέβαια ο Μισίρκωφ, – που γεννήθηκε στην Πέλλα των Γιαννιτσών, ξεκίνησε τις σπουδές του σε ελληνικό σχολείο, όπως τόσοι άλλοι ελληνομαθείς πρωτοπόροι των εθνικών συνειδήσεων και ταυτοτήτων στους βαλκανικούς λαούς, – δεν μπορούσε να διανοηθεί το 1903, που εξέδωσε στη Σόφια το βιβλίο του *«Μακεδονικές Υποθέσεις»*, ότι μετά από μισό περίπου αιώνα, θα ανακηρυσσόταν σε εθνικό διανοούμενο ενός νέου εθνους-κράτους. Το βιβλίο του κατασχέθηκε και καταστράφηκε στη Σόφια, ενώ ο ίδιος διώχθηκε τότε από τις βουλγαρικές αρχές, επειδή οι απόψεις του αποσταθεροποιούσαν το στόχο της εθνικής ομοιογενοποίησης των Βουλγάρων, μέσα από τους κρατικούς μηχανισμούς της εθνικής των ενότητας. Ο Μισίρκωφ το 1918 επιστρέφει από τη Ρωσία στη Σόφια, ενσωματούμενος πλέον στις δομές τους Βουλγαρικού κράτους, ως διευθυντής ιστορίας στο Εθνογραφικό Μουσείο.

Πώς όμως φτάσαμε στη Συμφωνία των Πρεσπών και στη διαμόρφωση εθνικού κράτους από τους γείτονες και στο δια ταύτα της ονομασίας τους Βόρεια Μακεδονία;

Οι άνθρωποι εκεί μιλούσαν ένα ιδίωμα που κατανοούσαν οι Βούλγαροι περισσότερο και οι Σέρβοι λιγότερο. Η ήττα των Βουλγάρων στον Β΄ Βαλκανικό πόλεμο (1913), με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου που φέρει την υπογραφή του Ελευθερίου Βενιζέλου, διαμελίζει τον γεωγραφικό χώρο της Μακεδονίας, στην Ελλάδα 50,5%, στη Σερβία 38% και στη Βουλγαρία 10,5%. Η δημιουργία της Γιουγκοσλαβίας, όπου κυριαρχούσαν οι Σέρβοι, ενέταξε τους πληθυσμούς αυτούς στην γιουγκοσλαβική επαρχία της Μπανοβίνας του Βαρδάρη, με πρωτεύουσα τα Σκόπια. Το Βελιγράδι θέτει σε λειτουργία τους κρατικούς μηχανισμούς του εκσερβισμού των. Η προσπάθεια είχε τις δυσκολίες της, δεν ολοκληρώθηκε όμως γιατί στον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο τους κατέλαβαν οι Βούλγαροι, τους οποίους υποδεχόταν ως ελευθερωτές. Η Βουλγαρία ηττήθηκε στον Β΄ Παγκόσμιο. Στη Γιουγκοσλαβία, ο Κροάτης Τίτος στόχευε στην αποκαθήλωση της σερβικής ηγεμονίας και στη Μπανοβίνα του Βαρδάρη ιδρύεται μια από τις ομοσπονδιακές δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας, με το όνομα Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας και πρωτεύουσα τα Σκόπια, την οποία ο Τίτο θέλει να αποσυνδέσει από τη σχέση της με τη Βουλγαρία. Ο εκβουλγαρισμός της θα διαμόρφωνε τη μεγάλη Βουλγαρία, με ό,τι αυτό σήμαινε για την Ελλάδα, τη Γιουγκοσλαβία και τα Βαλκάνια και ό,τι σηματοδοτεί αυτό, που ο παλαίφατος μακεδονομάχος Νίκος Μέρτζος έγραψε στην

Καθημερινή (7-1-2018), ότι οι Σέρβοι το 2017 δήλωναν: *«η Αλβανία και η Βουλγαρία θέλουν να διαμοιράσουν τη Μακεδονία»*. Το Βελιγράδι του Τίτο δημιουργεί στο ομοσπονδιακό κρατίδιό του Εκκλησία και θέτει σε λειτουργία τους κεντρικούς κρατικούς του μηχανισμούς, αλλά και τους περιφερειακούς των Σκοπίων, για τη διαμόρφωση μιας νέας συνείδησης και ταυτότητας.

Οι κάτοικοι της περιοχής υπέφεραν πάμπολλα από τις εναλλασσόμενες κυριαρχίες των Σέρβων και των Βουλγάρων. Το ιδεολογικό εγχείρημα κρατικής οντότητας από τον Τίτο, τους δημιούργησε ασφάλεια και αυτοπεποίθηση, οι δε διανοούμενοί τους αισθάνονται δικαιωμένοι. Αναλαμβάνουν να διαμορφώσουν γλώσσα και γραμματική, με κορμό τις γλωσσικές εκείνες ντοπιολαλιές περί το Περλεπέ, Μοναστήρι -Βιτώλια, που τις είχαν αγνοήσει οι διανοούμενοι της Ανατολικής Βουλγαρίας, περί την Φιλιπούπολη, Σόφια και Τύρνοβο, όταν στο τέλος του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου}, συνέθεσαν τη γραμματική και το λεξικό της βουλγαρικής γλώσσας.

Απαραίτητη βέβαια προϋπόθεση για τη σύνθεση μιας εθνικής συνείδησης και ταυτότητας είναι η ιστορία. Για εμάς τους Έλληνες, είναι δύσκολη έως ακατανόητη η πρόσληψη αυτού του ιστορικού αφηγήματος των γειτόνων μας. Λίγοι είναι οι λαοί που έχουν την πολιτιστική μας δύναμη, την διαχρονικότητά μας, τα επιτεύγματά μας, τα μνημεία μας, τις προσωπικότητές μας, τα γράμματά μας, τους ήρωες μας. Οι Έλληνες ανήκουμε σ΄ αυτούς τους ελάχιστους, μεγάλους πολιτισμούς. Υπάρχουμε χάρη στη σπορά του πολιτισμού μας και της ελληνικής λαλιάς από τον Μέγα Αλέξανδρο, που με τη μακεδονική σάρισα την έφτασε «ως πέρα την Βακτριανή, ως τον Ινδό».

Η σπορά του πολιτισμού μας από τον Μέγα Αλέξανδρο (το άγαλμα του οποίου, έργο του γλύπτη Γιάννη Παπά, τοποθετήθηκε τελικά στην Αθήνα;), κατέστησε ελληνίζουσα την οικουμένη της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Αυτή η πολιτιστική μας δυναμική κυριαρχία, μέσα από τις αυτοκρατορικές δομές, αλλά και τη μέριμνα της Μεγάλης του Χριστού της Κωνσταντινουπόλεως Εκκλησίας κατά την Τουρκοκρατία, φτάνει μέχρι τις μέρες μας, και τελικά διαμορφώνει τα όρια του εθνικού κράτους μας με τη Συνθήκη της Λωζάνης (1923).

Ως ορθόδοξοι χριστιανοί, Έλληνες, μπορούμε να σταθούμε φιλάνθρωπα, μακρόθυμα και συγκαταβατικά, όπως ο πλούσιος στον φτωχό, ο χορτάτος στον πεινασμένο, μπροστά σ΄ αυτή την εθνογένεση, που προέκυψε εν μέσω απροσδόκητων ιστορικών συγκυριών στους Ορθόδοξους σλαβόφωνους χριστιανούς, που όμως δεν δέχτηκαν να γίνουν Ουνίτες. Αξίζει να θυμηθούμε το Ορθόδοξο ησυχαστικό κίνημα, που ανδρώνεται τον 14^{ο} αιώνα στα Βαλκάνια, το αποκαλούμενο και ορθόδοξη βαλκανική διεθνής. Η φιλοκαλική παλαμική αυτή

αναγέννηση με τα αγιοπνευματικά της αντισώματα, διαφύλαξε την εν Χριστώ ιδιοπροσωπεία μας στους αιώνες της Τουρκοκρατίας.

Μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο αν στην Γιουγκοσλαβία συνέχιζαν να κυριαρχούν οι Σέρβοι, οι ορθόδοξοι αυτοί χριστιανοί θα είχαν εκσερβιστεί. Αν παρέμεναν στην κυριαρχία των Βουλγάρων θα είχαν εκβουλγαριστεί. Και τα ψήγματα που ψηλάφισαν στον Παύλο Μελά, στον Στρατή Μυριβήλη και στην Πηνελόπη Δέλτα, θα βρίσκονταν στην ιστορική λήθη μαζί με τον εθνικό τους διανοούμενο Μισίρκωφ. Όλα αυτά θα είχαν αποκηρυχθεί «μετά βδελυγμίας» από τους γνήσιους Σέρβους ή Βουλγάρους, που θα είχαν διαμορφωθεί *«στα Βόρεια της Μακεδονίας»* κατά την περίσταση της μιας ή της άλλης ιστορικής συγκυρίας.

Με αφορμή την ψήφιση της συμφωνίας των Πρεσπών από την Ελληνική Βουλή πολλά γράφονται και λέγονται. Θα ήθελα να ολοκληρώσω το κείμενό μου με την τελευταία παράγραφο του καθηγητή μας Αθανάσιου Αγγελόπουλου στο άρθρο του *«Ο επίλογος του Μακεδονικού ζητήματος»*: *«Το κείμενο της συμφωνίας δεν είναι, έτσι απλά, καλό ή κακό. Στα σημερινά γεωπολιτικά δεδομένα στη Νοτιανατολική Ευρώπη (η διατύπωση ορθή στο προοίμιο και στο άρθρο 11), και όχι στα Βαλκάνια των παλαιοοθωμανών και νεοθωμανών του ισλαμικού τόξου, το κείμενο αυτό είναι ένα αναγκαίο κείμενο – εργαλείο της τέχνης του, πολιτικά και διπλωματικά, εφικτού. Αν δεν υπήρχε, θα έπρεπε, υπό τις παρούσες συγκυρίες, να εφευρεθεί για το συμφέρον αμφοτέρων των μερών».*